

„Jelen kötet nem a felsőbüki Nagy család története”, avagy a 18. századi magyar rendiség története egy köznemesi család felemelkedésén keresztül

Szijártó M. István (szerk.): *A felsőbüki Nagyok évszázada. A politikai elit útjai a kései rendiség időszakában.* L'Harmattan, Budapest, 2024. 275 oldal. (Mikrotörténelem 10.)

Minden tekintetben üdítően hat a Szijártó M. István szerkesztésében megjelent *A felsőbüki Nagyok Évszázada – A politikai elit útjai a kései rendiség időszakában* című tanulmánykötet kezdő mondatának első fele, miszerint „*jelen kötet nem a felsőbüki Nagy család története*”, jobban szólva *nem csak* a felsőbüki Nagy család történetét mutatja be. Már ez az idézet is azt a reményt kelti az olvasóban, hogy egy önmagán túlmutató, korrajzzal felérő áttekintést vehet kezei közé, s a kötet végül nem is okoz csalódást. A szerzők által használt megközelítésmód kiválóan illeszkedik a Mikrotörténelem címet viselő könyvsorozat előzményeihez, melynek immár a tízedik kötetét olvashatjuk: a felsőbüki Nagy családot mikroszkópként használva mutatja be a 18. századi magyar történelmet. A familia egyes tagjainak életútjai egyszerre adják a kötet kronológiai és tematikus vázát, a biográfiai adatok sohasem önmagukban állnak. A tanulmányok nemcsak tárgyukban dolgoznak „mikroszkopikus” léptékkal, hanem módszereikben is, konkrét témáikból olyan makroszintű következtetéseket vonnak le, melyek az országos elit teljességére releváns megállapításoknak tűnnek.

Szerkezetét tekintve a kötet logikus felépítésű, a tanulmányok alapján különféle blokkokra osztható, melyek egymást kiegészítve, a hivatalviselés és a társadalmi élet különféle aspektusaira reflektálnak. A kötetet kézbe véve keretes szerkezet érzékelhető: Dominkovits Péter (*A forrásvidék, avagy adatok és vázlat a kora újkori Sopron vármegye 16–17. századi nemesi társadalmához, a megyei nemesség felemelkedésének útjaihoz*) előbb a 17. századi előzményektől kezdve vezeti be az olvasót a „felsőbüki Nagy család hosszú évszázadába”, majd a kötet zárását jelentő Szijártó M. István tanulmány (*Négy nemzedék és ami utána következett*) a család

négy nemzedékének (*háborús, konszolidációs, átmeneti és tereziánus*) összehasonlításával mintegy összegzést, konklúziót kínál a tanulmánykötethez.

Az egész kötet egyik központi motívumának tekinthető a személyes (és családi) kapcsolatok szerepének, illetve ezek társadalmi felemelkedésre gyakorolt hatásának vizsgálata. Szemethy Tamás *Felsőbüki Nagy István társadalmi mozgásterét* elemezve mutatja be a család kötődéseit a korszak nádor-családjaihoz: a Batthyányakkal, Pálffyakkal és Esterházyakkal való kapcsolataik mellett azonban a korszak más meghatározó családjaihoz is szoros szálak fűzték őket. Bár a kötetben nem található teljes kapcsolati-háló elemzések (melyekre ebben az esetben talán szükség sincs), de a kliens–patronus viszonyrendszerek részletes bemutatása mindenképp kiemelendő.

A kötet természetesen tárgyalja a címet adó família történetét, ám a „családtörténi” blokk ugyancsak szorosan kapcsolódik a formális, részben házasságokon alapuló családi kapcsolatrendszerhez is. Szemethy Tamás (*Keresd a nőt! A felsőbüki Nagy család házassági stratégiája*) alapvetően a családok házasságpolitikai szempontjait, a későbbi feleségek származási adatait hasonlítja egymáshoz, míg Nagy János (*Konfliktusok a családon belül. Viharok felsőbüki Nagy István alnádor (1653–1737) végrendelete körül*) nem csak a két „klán” közötti eltérő házassági stratégiáit hasonlítja össze, de egyúttal képet ad a korszakban meghatározó szerepet betöltő rokonok (a Fejér vármegyeiek közül a verebi Végh és farádi Vörös, de megemlíthetjük a galánthai Fekete vagy épp a soproni-somogyi Niczky család) életútjáról is.

A családi stratégiák, országos trendek vizsgálata és bemutatása mellett egészen az egyének szintjéig történik mélyfúrás: Melkovics Tamás tanulmánya (*Önfejűség vagy korszellem? Felsőbüki Nagy Pál szakítása az évszázados családi hagyomány-nyal*) alapvetően a család „feketebárányát”, Nagy Pált állította középpontba, aki az elődeitől merőben eltérő politikai álláspontra helyezkedő „ellenzéki radikalizmusával” vált országosan ismertté. Tanulmányában Melkovics párhuzamos életrajzok bemutatására tesz kísérletet, azonban Nagy Pál itt is inkább kivételnek bizonyult. Az eredmény természetesen nem véletlen: az udvarhű hagyományokkal való szakítás akár a család pozícióinak megingásához is vezethetett.

A kiemelkedő egyének vizsgálatának sorát bővíti Sebők Richárd (*A felsőbüki Nagyok és a Királyi Kúria a késő rendi korban*), aki a család három különösen kimagasló tagjának (Nagy István alnádor, Nagy Pál hétszemélynök és Nagy József személynök) pályaképét állítja egymással párhuzamba. Kirajzolódik, hogy a család tagjai által bejárt utak tudatos karrierépítési stratégiák, s az életutak mindegyikében felfedezhető párhuzamok, sőt kirajzolódó mintázatok a rendi világ szabályszerűségét mutatják.

A kötet hivaltörténeti szakaszát folytatja Vámos András (*A kancelláriai hivatalviselés mint a siker jele. Felsőbüki Nagy József és a köznemesi hivatali elit*

18. századi felemelkedése), aki a kancelláriai működés kontextusában mutatja be Nagy József karrierjét. Az életút a mikrotörténeti megközelítés jegyében csupán egy eszköz, egy tematikai kapocs, a valódi téma a hivatalviselő köznemesség felemelkedése, amely a Kancellária személyi állományán is tetten érhető. Vámos prozopográfiai gyűjtése nyomán az elit egy új rétegződési szempontját is közreadja, elhelyezve ezen csoportok között a felsőbüki Nagyokat is.

Nagy János végül az országgyűlési követi megbízás kettősségét mutatja be (*Az országgyűlési szereplés mint ugródeszka? Felsőbüki Nagy Pál (1704–1776) karrierje*): a diétán való megjelenés egyrészt a vármegyei hivatalokból való kiemelkedés, másrészt az országos elithez való kapcsolódás első lépcsőfoka. Ez az az országos fórum, amelyen az ágens megragadhatta a politikai érvényesülés lehetőségét: ön-maga megmutatása (és az udvari politikával való szimpátia nyilvános kifejtése) ugyanakkor megnyithatta az utat saját, és családja pozícióinak biztosításához.

A kötet olvasása közben világossá válik, hogy a 18. századra kirajzolódott egy társadalmi csoport, amely fontos közvetítő szerepet játszott a vármegyei köznemesség és az országos hivatalokat uraló arisztokrácia között: ennek a csoportnak, amelyre Szijártó a kötet végén „*a magyar noblesse de robe*” nevet használja, meghatározó jellemzői a kliens–patronus kapcsolatokban rejlenek. Tagjai rendkívül szoros viszonyt ápoltak a nádorokat adó családokkal, mint a Batthyányak, az Estherházyak és a Pálffyak, valamint a korszak meghatározó nagybirtokosaival, például a Széchenyiekkel. Hasonlóan a vármegyei elitekhez, e csoport házassági stratégiái révén is szoros, mondhatni zárt közösséget alkotott, „klánokra” oszlott. Jelentős eltérés azonban, hogy mobilitási lehetőségeik és kapcsolataikból fakadó „*tőkéik*” merőben meghaladták a *comitatusok* gerincét alkotó, megyei tisztikari karrierekben érvényesülő társaikét.

Bár a kötet központi eleme a diétai részvétel (illetve annak következményei), a családtagok elemzéséből azonban kimaradt felsőbüki Nagy Pál kisebbik fia, István (1848–1927) részletes bemutatása. „Hiánya” viszonylag könnyen magyarázható: már csak életét tekintve sem lehetett volna könnyen beilleszteni a javarészt 18. századi elemzések közé. Ugyanakkor – ahogy arra Melkovic Tamás tanulmányában utalás is történik a kötet 196. oldalán – a család azon utolsó sarjáról van szó, aki közvetlenül vett részt a magyar országgyűlésen, ezért életútjának rövid ismertetése – akár egy epilógus keretei között – ami nagyobb kontrasztot biztosított volna akár apja értékeléséhez is, hiszen a külön fejezetben tárgyalt, a feltétlen udvarhűséggel szakító „feketebárány” után fia is (igaz egy merőben már korszakban, de) inkább az ellenzékiek tábort erősítette.

A családtagok római számokkal való megkülönböztetése – például felsőbüki Nagy (I.) István alnádor vagy Nagy (II.) Pál hétszemélynök – a korszaktól távolabbról ismerő, abban kevésbé jártas olvasót segítené a személyek könnyebb azonosításában, valamint az egységes írásmód a kötet koherenciáját is tovább erősítené.

Ez a megközelítés különösen azon családok esetében nyújthatna kapaszkodót, amelyre a felsőbüki Nagyok is például szolgálnak: ahogy a kötet 12–13. oldalain közölt genealógiák is mutatják, a vizsgált korszakban használt névadási szokások alapján öt családtag az István, újabb öt hozzátartozó a Pál keresztnévet viselte.

Ezek az apró észrevételek azonban eltörpülnek a tanulmányok kapcsán elmondható pozitívumok mellett. Már említésre került a mikroszkopikus szemlélet: a mikro- és makroszintek közötti folyamatos váltás, amely nem csak a kutatásra vonatkozóan (eliticsoportok és egyének bemutatásával), de kútfőit tekintve is jellemzi a kötetet: a nagy átfogó családtörténeti kötetek mellett, amikor szükségét érzik a szerzők, akár anyagönyvi szintig hatolnak le a források közé.

Valamennyi tanulmányban kiemelt szerepet kap a hivatalviselés kérdéseinek tematizálása, mely biztosítja a kötet koherenciáját. A karrierutak mellett ugyanakkor a családtagok, valamint a vizsgált korszak meghatározó politikusai fel-fel bukkannak egy-egy rövid ismertetés erejéig (a már említett verebi Véghek, a Madarász, a Fekete és a Csuzy családok), mely egyfajta, a jó értelemben vett lexikon-szerű jelleget is kölcsönöz a kötetnek.

A tanulmányok önálló munkákként is megállják a helyüket, képesek új és releváns eredmények felmutatására. A teljesség igénye nélkül ezek között említendő Melkovics Tamás kollektív biográfiai gyűjtése, Vámos András írásának első melléklete a Magyar Udvari Kancellária 1690–1808 közötti tanácsosainak listájáról, illetve második függeléke, melyben a tanácsnokok kinevezése előtti utolsó hivatalokat rögzítette. Ugyancsak érdemes megemlíteni Szemethy Tamás első tanulmányát, melyben tisztázza a felsőbüki Nagy család főnemesi címével kapcsolatos „vitát”: feloldja a szakirodalomban eddig fennálló ellentmondásokat, és immáron egyértelműen megállapítja, hogy sem felsőbüki Nagy István, sem utódai nem jutottak bárói címhez, érdemeik és eredményeik a bárói rang hiányában értékelendők.

Hasonlóan fontos erényét jelenti a kötetnek az inspiratív kérdésselvetések és a továbbfejleszthető módszertanok: Nagy János nyomán elindulva például kiváló, és rendkívül sokatmondó statisztika készülhetne, ha részletesen megvizsgálánk a reformkori diéták vármegyei követeit, és az országgyűlések utáni helytartótanácsi, kancelláriai kinevezéseket.

Mindezeket összegezve *A felsőbüki Nagyok Évszázada* című kötet egy koherens, önmagán túlmutató munka, mely méltán fog „kötelező” szakirodalmi bázisnak számítani a 18–19. századi magyar társadalomtörténettel, vármegyei adminisztrációval és tisztikarokkal, vagy épp családkutatásokkal foglalkozó kutatók számára.